

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ

У статті досліджено особливості роботи соціального педагога при врахуванні ним гендерного підходу в процесі професійної діяльності. Проаналізовано специфіку функцій соціального педагога, обумовлену впровадженням гендерного компонента в навчально-виховний процес.

Становлення української держави, утвердження цивілізованих норм життя, інтеграція у світове співтовариство неможливі без гармонізації суспільних відносин на засадах гендерної соціалізації. Провідна роль у перетворенні системи гендерних відносин, формуванні егалітарної свідомості підростаючого покоління належить саме освіті.

Проблеми шкільної освіти з урахуванням гендерної складової досліджують Т. Говорун, В. Кравець, О. Кікінеджі, Н. Лавриченко; впровадження гендерного підходу до виховання студентської молоді та її професійної підготовки – Т. Голованова, І. Мунтян, О. Цокур.

Метою нашого дослідження є аналіз функціональних особливостей інноваційної діяльності соціального педагога щодо впровадження гендерного підходу в навчально-виховний процес.

Освіта і виховання молоді на засадах гендерного паритету є вимогою часу в умовах розбудови сучасного українського суспільства. Гендерне виховання передбачає формування особистостей, готових до самореалізації в різних сферах суспільного життя, незалежних від гендерних стереотипів. Гендерний підхід передбачає розкриття й аналіз відмінностей в освіті між хлопчиками й дівчатками, проблеми упереджень у змісті шкільної програми, гендерний дисбаланс в системі освіти в цілому [1: 500]. Реалізовувати гендерний підхід у вихованні підростаючого покоління необхідно на всіх етапах розвитку особистості, тому що неузгодженість, дисбаланс домагань та очікувань, маргіналізація гендерної свідомості за рахунок збіднення нормативів гендерної поведінки породжує дезорієнтованість юнаків та дівчат щодо майбутнього сімейного і професійного життя. Розуміння та вироблення в молодій людині навичок гендерної культури дає можливість формувати неупереджене ставлення до здібностей та статусу людини незалежно від її статевої належності, орієнтувати навчально-виховний процес на принципи егалітарності, на найповнішу самореалізацію особистості.

У Законі України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" (від 6 вересня 2005 року) одним із основних напрямів державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків визначено виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері.

Соціальний педагог – спеціаліст, зайнятий у сфері соціальної роботи або освітньо-виховної діяльності, який здійснює посередництво між освітніми установами, сім'єю, трудовими колективами, громадськістю, організовує їх взаємодію, об'єднує зусилля з метою створення в соціальному середовищі умов для всебічного розвитку дітей, підлітків, молоді як особистостей [2: 60].

Будучи посередником у системі взаємодії особистості, сім'ї, суспільства, соціальний педагог впливає на створення виховних, гуманних стосунків у соціумі. Він організовує, налагоджує взаємодію освітніх та позанавчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення умов для соціальної адаптації дітей та молоді. Сучасність позначена трансформацією суспільних цінностей, поглядів, переконань. Допомогти учням як представникам жіночої або чоловічої статі зорієнтуватися, пристосуватися до мінливих умов середовища – першочергове завдання соціального педагога.

На основі аналізу наукової літератури встановлено, що переважна більшість дослідників вказує на такі функції соціального педагога, як: діагностична, прогностична, організаційська, охоронно-захисна, попереджувально-профілактична, комунікативна, соціально-терапевтична, корекційно-реабілітаційна. Сейко Н.А., окрім названих функцій, додає власне педагогічну, морально-гуманістичну, посередницьку [3: 66]. Мустаєва Ф.А. особливо наголошує на важливості виховної функції соціального педагога, яка передбачає і розв'язує завдання повноцінного використання у виховному процесі засобів і можливостей суспільства, мікросередовища і самої особистості як активного суб'єкта виховного процесу [4: 14]. Оскільки першорядну роль у діяльності соціального педагога відіграє саме виховна функція, то її реалізація з урахуванням проблем гендерного розвитку сприятиме усвідомленню юнаками та дівчатами специфіки особистісної позиції у сфері гендерної поведінки як передумови формування майбутнього громадянина та сім'янина. Здійснення виховної роботи зі школярами передбачає не лише володіння методикою та технологією впровадження гендерного виховання, але й потребує відповідного рівня особистої гендерної культури соціального педагога. Формування гендерної культури в майбутніх соціальних педагогах значною мірою пов'язане з отриманням гендерної освіти.

За умови впровадження соціальним педагогом у професійну діяльність гендерного підходу, його функції будуть позначені певною специфікою.

У межах діагностичної функції, враховуючи гендерну складову, соціальний педагог встановлює ступінь важливості гендерних проблем для вихованців; вплив соціального середовища на формування гендерної ідентичності, гендерних знань, тощо; рівень сформованості гендерної культури учнів, педагогічного колективу; діагностує стан політики гендерної інтеграції в цілому в певному суспільстві у певний час.

Реалізація прогностичної функції з огляду на особливості гендерного підходу передбачає прогнозування результатів процесу гендерного виховання, враховуючи різноманітні фактори, як-от: рівень і частота просвітницьких гендернотематичних заходів, ступінь консолідації зусиль сім'ї, школи й громадськості у сфері поширення гендерних знань, тенденції у зображенні жінок і чоловіків у ЗМІ, тощо.

Організаційська функція характеризує соціально-педагогічну діяльність із точки зору соціального менеджменту, що полягає в структуруванні, плануванні, розподілі видів професійної діяльності та координації роботи з різними соціальними інститутами та представниками споріднених професій [5: 68]. Організаційська функція, наповнена гендерним змістом, передбачає організацію змістовного дозвілля дітей та підлітків з урахуванням гендерної складової; залучення ресурсів для здійснення ефективного процесу гендерного виховання тощо.

Охоронно-захисна функція передбачає забезпечення дотримання норм охорони і захисту прав дітей та підлітків, представництво їх інтересів у різних інстанціях [6: 57]. З огляду на гендерну складову при реалізації цієї функції особливою гостротою набуває проблема насильства над дітьми. Виділяють інституціональні види жорстокого поводження з дітьми: в сім'ї; у школі, дитячій установі; у мікросередовищі дитини [7: 14].

У сім'ї об'єктом жорстокого ставлення може бути будь-який її член, але особливо вразливу групу для певних форм насильства становлять діти (побиття дитини, недбалість, примушування до жебракування, лайка за будь-яку провину). Соціальний педагог в аспекті протидії жорстокому поводженню з дітьми передбачає насамперед реалізацію таких завдань: інформувати про сутність, наслідки (в тому числі й відповідальність) жорстокого поводження з дітьми; показувати моделі сімейного виховання, які засновані на гуманних засадах, паритетних стосунках; трансформувати суспільне ставлення до проблеми жорстокого поводження з дітьми від вектору байдужості у напрямку неприпустимості.

Попереджувально-профілактична функція має на меті запобігання асоціальних явищ, причин соціальної дезадаптації, гендерно-рольових дисгармоній, що, зокрема, проявляються у вигляді гендерно-рольових конфліктів як суперечності між суспільними стереотипами та реальними потребами людини (наприклад, суперечність, що виникає між нав'язуваним суспільством обов'язковим чоловічим лідерством та неможливістю відповідати цій вимозі), гендерно-рольового інфантилізму, гендерно-рольової недостатності, а також статевих девіацій (трансвестизм, транссексуалізм).

Комунікативна функція діяльності соціального педагога передбачає встановлення контактів з особами, які потребують тієї чи іншої допомоги, підтримки, організації обміну інформацією, сприяння включенню різних інститутів суспільства в діяльність соціальних служб, допомоги у сприйнятті та розумінні іншої людини [3: 66]. Ступінь здатності до контактування, вміння переконувати, оперування різними стилями слухання (рефлексивним, нерефлексивним та емпатійним), репертуаром комунікативних технік, володіння ораторськими здібностями є компонентами успішної соціально-педагогічної діяльності. Комунікація в міжособистісних відносинах отожднюється з тим, що людина думає перед виголошуванням інформації, як висловлюється, доносить свою думку до співрозмовника, як отримує від нього інформацію про правильність інтерпретації думки, реакцію на неї, як відбувається процес обговорення [8: 195]. У контексті гендерного підходу варто особливо зважати на проблему мовного сексизму – дискримінацію за статтю у мові. Найпоширенішими прикладами мовного сексизму є гендерні стереотипи (наприклад, у фразеології "Жінці місто, де місяць тісто", "Жінка небита, як хата некрита"), асиметрії у використанні паралельних висловів стосовно чоловіків і жінок, "невидимість" жінок у мові [1: 462]. Гендерні лінгвісти вважають, що рівність чоловіків і жінок у мові є важливим кроком на шляху до утвердження соціальної рівності, а відтак варто брати активну участь у мовному плануванні, яке передбачає насамперед уникання образливих для однієї зі статей висловів, уникання зображення статей у стереотипних ролях (наприклад, жінка – вчитель, чоловік – директор), тощо. Учені встановили, що дорослі по-різному будують характер розмови, залежно від статі дитини: до дівчинки – ласкавий, ніжний, заспокійливий; до хлопчика – бадьорий, нижчий за тембром, заохочувальний до активності і змагання [9: 28].

Морально-гуманістична функція, на думку Н.А. Сейко, (як своєрідна концентрація всіх інших функцій) надає роботі соціального педагога високого гуманістичного сенсу, гуманістичної спрямованості, створює умови для гідного існування людини, групи, прощарку. Ідея досягнення гендерної рівності як фактору сталого суспільного розвитку пронизана гуманістичною спрямованістю. Освіта з урахуванням гендерного підходу – головне завдання для гендерної рівності, оскільки вона впливає на способи трансформації суспільних норм, знань, умінь, а також тому, що освітні системи та їх елементи (школи, вчительський склад, підручники, дослідницькі інститути тощо) наділяють владою дівчат і хлопців і слідкують за урівноваженням існуючих гендерних ієрархій [10: 115].

Соціальний педагог дбає про професійне самовизначення учнів. У процесі проведення профорієнтаційної роботи важливо враховувати гендерний компонент: необхідно розкривати суть професії, ознайомлювати учнів із професіограмами різних видів професій, гендерною проблематикою у сфері зайнятості (дискримінаційні процеси в оплаті праці, при наймі на роботу, при скороченні персоналу, при просуванні на посадах, у підвищенні кваліфікації здебільшого стосуються саме жінок). Доцільно зауважити, що чоловіки і жінки однаково успішно можуть справлятися із професійними обов'язками, але за часів існування патріархатного суспільства певні види діяльності закріпилися або за представниками чоловічої (переважно більш високоплатувані та престижні), або жіночої статі (здебільшого підпорядковані, нижчі за статусом). Така стереотипність простежується і сьогодні, однак вступає у конфлікт із новими умовами, в яких жінки можуть і успішно конкурують із чоловіками, а також розглядають кар'єрне зростання як складову самореалізації, водночас не заперечуючи радості материнства та сімейних цінностей.

Підсумовуючи викладений вище матеріал, можна зробити висновок, що реалізація функцій соціальним педагогом при врахуванні гендерного підходу є інноваційною за своїм наповненням. Соціальний педагог, будучи активним суб'єктом політики гендерної інтеграції, з огляду на професійну роль посередництва, зможе консолідувати зусилля різних інституцій із метою поширення гендерних знань, формування гендерної культури, трансформації стереотипів, які заважають реалізації ідеї гендерної рівності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник / Відпов. ред. М.М. Скорик. – К.: "К.І.С.", 2004. – 536 с.
2. Соціальна педагогіка: категорії і поняття: Словник / Автори-укладачі Н.А. Сейко, С.М. Коляденко. – Житомир: ЖДУ, 2005. – 71 с.
3. Сейко Н.А. Соціальна педагогіка: Метод. посібник. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – 260 с.
4. Мустаева Ф.А. Основы социальной педагогики: Учебник для студентов высших педагогических учебных заведений. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2002. – 416 с.
5. Соціальна педагогіка: Підручник / За ред. А.Й. Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с.
6. Шульга В.В. Соціальний педагог у загальноосвітньому навчальному закладі: Методичні рекомендації. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 124 с.
7. Система захисту дітей від жорстокого поводження: Навчально-методичний посібник / За ред. К.Б. Шевченко, І.М. Трубавіної. – К.: Держсоцслужба, 2005. – 396 с.
8. Орбан-Лембрик Л.Є. Соціальна психологія: Посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 448 с.
9. Кікінеджи О.М., Кізь О.Б. Формування гендерної культури молоді: науково-методичні матеріали до тренінгової програми. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга "Богдан", 2006. – 160 с.
10. Гендерная интеграция: Возможности и пределы социальных инноваций / Ред.-сост. О.Б. Свинская, Е.В. Кочкина, Л.Н. Федорова. – СПб.: Алтея, 2004. – 298 с.

Матеріал надійшов до редакції 17.09.2007 р.

Остапчук Е.Л. Функциональные особенности деятельности социального педагога в контексте гендерного подхода.

В статье исследованы особенности работы социального педагога с учетом им гендерного подхода в процессе профессиональной деятельности. Проанализирована специфика функций социального педагога, обусловленная внедрением гендерного компонента в учебно-воспитательный процесс.

Ostapchuk O.L. Functional Peculiarities of a Social Teacher's in Gender Approach Content.

The article investigates peculiarities of a social teacher's work considering the gender approach in professional work. The specificity of the social teacher's functions caused by introduction of a gender component in educational process is analyzed.